

En frivilligorganisations roll i 80-talets Sverige

Christina Lagnelius

Efter 60- och 70-talens övertro på myndigheters förmåga att ensamma lösa alla problem börjar ett ökat intresse för frivilligrörelsernas roll och möjligheter att märkas i skuggan av den ekonomiska lågkonjunkturen. Samtidigt hörs från andra håll oroande röster om social nedrustning genom en avlastning från myndigheterna till frivilligrörelserna.

Christina Lagnelius är socionom, arbetar vid centralstyrelsen, Svenska röda korset och är chef vid sociala avdelningen.

I den nya Socialtjänstlagen betonas vikten av samarbete mellan kommuner och organisationer/föreningar mfl. I betänkandet framhålls frivilligrörelsernas viktiga insatser, bl a som opinionsbildare och initiativtagare till nya inriktningar. Någon klarare rollfördelning görs däremot ej, fränsett att man framhåller att frivilligorganisationer ej bör driva institutioner i vanlig bemärkelse.

Ibland får jag en känsla av att den nyväckta debatten förs över huvudet på stora delar av frivilligrörelserna. Det har ju ändå en viss betydelse vad organisationerna själva uppfattar som sin roll.

Det är detta senare som utgör grunden för SRKs sociala engagemang. (SRK = Svensk röda korset) Rödakorsidén innebär att ge opartisk hjälp till människor i nöd, oberoende av var, hur eller varför behovet uppstår. Till RKs grundprinciper hör vidare att hjälpen ska ges frivilligt, dvs utföras av obetalda medarbetare.

Den nyväckta debatten förs över huvudet på stora delar av frivilligrörelserna.

Att sålunda utveckla människors ansvar för varandra, att skapa möjlighet för olika grupper av människor i olika åldrar att mötas ökar också förståelsen för varandra och varandras problem. Frivilligverksamheten får därigenom ett dubbelt syfte.

Det är svårt att mäta effekten av ett utökat frivilligt engagemang. Forskningen på området är i stort sett obefintlig i Sverige. Men det krävs ingen större fantasi för att förstå att det har betydelse.

En frivilligorganisations opinionsbildande arbete bygger på sådana erfarenheter. SRKs mångåriga arbete inom kriminalvårdsområdet resulterade bl a i den undersökning från humanitär synpunkt SRK genomförde om de sk bunkrarna och Kronobergshäktet i Stockholm 1977. Det nuvarande arbetet med att försöka introducera någon form av arbete ute i samhället, även här kallat: samhällstjänst, som alternativ till fängelsestraff är ett annat exempel.

Hänger vi i krokig arm?

Hur ser då samarbetet mellan myndigheterna och de frivilliga organisationerna ut? Är det ett samarbete mellan två självständiga parter eller är det myndigheterna som dikterar villkoren och vi hänger efter i krokig arm? Ett bra exempel på samverkan mellan myndigheterna och frivilligorganisationerna är förslaget om framtida flyktingmottagning. Det innebär, att medan kommunen har ansvaret för den praktiska, ekonomiska och materiella delen av mottagandet – hälsokontroll, bostad, studier, arbete, svenskundervisning osv erbjuder tex SRK kontakt med det nya landet genom svenska kontaktfamiljer. En familj, som bjuder på sig själva, öppnar dörren till ett svenskt hem, visar delar av kulturen i det nya landet. En svensk familj som får mångfalt igen genom ny kunskap och erfarenhet, både om det flyk-

.....
Ett samarbete mellan myndigheterna och frivilligorganisationerna är inte alltid helt friktionsfritt.
.....

tingfamiljen lämnat bakom sig och tagit med sig samt deras situation som nykomna flyktingar.

Men ett samarbete mellan myndigheterna och frivilligorganisationerna är inte alltid helt friktionsfritt. Att olika patient- och klientorganisationer står på sina respektive gruppers sida är självklart. Men för en organisation som Röda korset, som opartiskt ska bistå "de mest nödställda" är det också självklart att detta ibland måste innebära, att organisationen ställer sig på de svagares sida och påpekar missförhållanden från humanitär synpunkt.

Det ovanstående exemplet om "bunkrarna" är ett exempel på detta. SRK har ett etablerat samarbete med Kriminalvårdsstyrelsen i sin av Kriminalvårdsstyrelsen godkända och understödda besöksverksamhet. Ett annat exempel är det omfattande arbete som rödakorskretsen i Haparanda lagt ner på att hjälpa de polska brottare, som kom till Haparanda strax före militärkuppen i Polen och som sedan sökt asyl i Sverige.

Den kraft och de möjligheter som ligger i enskilda människors engagemang i olika frivilligorganisationer är en viktig och nödvändig maktfaktor i ett fritt, demokratiskt land.

Folk tandvård och ambulansflyg i SRKs historia

I ett historiskt perspektiv ser man klart frivilligorganisationernas roll som banbrytare och pionjärer. Det som i dag betraktas som självklar service inom social- och hälso- sjukvården har många gånger introducerats genom en frivilligorganisation. I SRKs pionjärbete ingår allt från ambulansflyg i Norrland, skoltandvård, fotvård, färdtjänst, utlåningsförråd och hemsamaritverksamhet.

.....
Det som idag betraktas som självklar service har många gånger introducerats av en frivilligorganisation.
.....

Vem är komplement till vem?

I debatten hävdas å ena sidan att de frivilliga insatserna ska komplettera, inte ersätta den ordinarie verksamheten. Å andra sidan hävdas också att tex den sociala hemtjänsten kan ses som komplement till den informella omsorgen.

Vem är komplement till vem?

Det beror naturligtvis på vad man utgår ifrån, dvs vad är det grundläggande begreppet i vårt samhälle? Är det vi alla, medborgare, som gör vad vi kan för att leva och klara oss själva och våra närmaste, eller är det staten, myndigheterna, anställd personal som är grunden och alla informella eller organiserade kontakter människor emellan ett komplement till dem?

Eftersom SRKs sociala målsättning syftar till att erbjuda kontakt, täta sociala nätverk där sådana inte finns, utgör organisationen snarare en ersättning för anhöriga, vänner, grannar kanske en förmedlande länk eller nya informella kontakter.

Vem har monopol på medmänsklighet?

En känslig fråga är hur relationen mellan frivilligt arbetande och anställd personal ska regleras. SRK har varken en avsikt eller önskan att ta arbetstillfällen från anställd personal. Många arbetsuppgifter inom det sociala området är också av så kvalificerad art att det helt självklart måste finnas specialutbildad personal för dem.

Av SRKs egen historia framgår ju också att organisationen har strävat mot att öka den samhälleliga sociala omsorgen genom att starta ny verksamhet som sedan övertagits av olika myndigheter. Enligt SRKs sociala principprogram anser organisationen, att mänskliga grundläggande materiella och ekonomiska behov ska tillgodoses av samhällets myndigheter och ej av frivilligorganisationerna. En social nedrustning från myndigheternas sida och ökat ansvar för frivilligsidan för sådana uppgifter säger därför SRK nej till. Däremot tror vi på ett utökat samarbete mellan oavlönade medarbetare och profes-

.....
Vi tror på ett utökat samarbete mellan oavlönade medarbetare och professionella.
.....

sionella. Ett sådant samarbete innebär ett bättre utnyttjande av olika resurser, utvidgar handlingsmöjligheter och skapar fler alternativa lösningar.

Från fackligt håll framhålls ibland att frivilliga medarbetare ska dela samtliga arbetsuppgifter med den anställda personalen – även byta sängkläder, städa sjukhuskorridorer osv. Om vi inte förr har blivit kritiserade för att ta arbete från personalen, skulle vi definitivt bli det då. Med all rätt.

Det har länge varit en missuppfattning att frivilliga medarbetare tagit de "roligaste" arbetsuppgifterna från personalen. Att sitta och prata, läsa högt, gå ut och gå. Hur kan någonsin det ena ta ut det andra? "Nu har hemsamariten givit en dos medmänsklig kontakt, så nu bör ingen annan komma och göra det också". Alla människor har behov av många olika medmänskliga kontakter och det bör vi inte förhindra någon. Val av arbetsuppgifter hänföres också till den sociala verksamhetens målsättning – där informella kontakter inte finns, i form av grannar, anhöriga, släktingar, organiseras en kontaktverksamhet. En släkting som har sin gamla anförvant boende i servicehuset, vet att detta innebär praktisk omsorg och omhändertagande. Förhoppningsvis också goda medmänskliga kontakter mellan de boende och personalen. Däremot innebär det inte ett minskat ansvar för skälet att hälsa på och höra av sig. Kontakten med yttervärlden, stimulans utifrån, är också viktig, hur bra relationen än är mellan de boende och personalen.

Relationen mellan de frivilligt arbetande och personal kräver fortsatta diskussioner för frivilligorganisationerna och fackföreningsrörelsen. Diskussioner har hittills förts med SKAF och SRK på central nivå, där full enighet råder om SRKs nuvarande inriktning.

Är det förnedrande att ta emot hjälp av en frivillig?

Är det förnedrande att ta emot hjälp från en oavlönad medarbetare? Ja, om hjälpen ges på fel sätt, på basis av hjälparens behov och på hans premisser, med andra ord välgörenhet. Frivilligorganisationerna har här naturligtvis en grundläggande skyldighet att se till att deras program är uppbyggda på rätt sätt. Introduktion och fortsättningskurser borgar

.....
Vill dagens svenskar ge av sin tid för andra?
.....

för att den enskilde medarbetaren har förstått sin uppgift och sedan verkar därefter. Trots detta begås naturligtvis misstag, det ska erkännas. Men var händer inte det?

Är det bara tanter som är frivilliga?

Vilka praktiska möjligheter finns det för att ett ökat frivilligt engagemang ska kunna få genomslagskraft? Vill dagens svenskar ge av sin tid för andra? Många uppfattar att Röda korsets medarbetare består av äldre kvinnor: "rödakorstanter". Det är delvis riktigt. Den äldre generationen, som inte är yrkesverksam, har möjlighet tidsmässigt att engagera sig på ett annat sätt än yngre. För många kan det också vara en hjälp till självhjälp. Att äldre är en viktig och nödvändig tillgång i samhället behöver både framhållas och praktiskt bevisas. I vissa typer av verksamhet är det också ett värde i sig att ha äldre medarbetare "mor- eller mormors-figurer", tex i besöksverksamheten på fängelser eller dagisfadderverksamheten. Men enligt min mening bör rekryteringen av nya medarbetare ej enbart ske i den äldre åldersgruppen. Tanken är ju att väcka ett engagemang hos olika åldrar, skapa kontakter mellan olika grupper.

En appell på en ort efter kontaktfamiljer till nyinflyttade flyktningfamiljer resulterade i fler familjer än som behövdes. Så lätt är det inte alltid. Mycket beror på hur frivilligorganisationen själv går ut – med vilket budskap och på vilket sätt. Frivilligrörelserna har därför en viktig uppgift att kunna erbjuda frivilliga uppdrag, som både är intressanta och praktiskt genomförbara, även för den yrkesverksamma småbarnsfamiljen. Här finns fortfarande mycket ogjort.

Varför rör sig inte frivilligrörelserna?

Varför har det inte rört på sig mer inom frivilligrörelserna med tanke på det stora intresse och den positiva inställning som finns i dag gentemot dem?

Denna debatt är markant i initierade kretsar, men hur stor är kunskapen om frivilligorganisationernas

.....

Vad vet tex socialarbetarna om frivilligorganisationernas verksamhet och resurser?

.....

verksamhet och resurser hos exempelvis socialarbetarna? Här har frivilligorganisationerna en viktig uppgift att öka kunskapen om den potential som finns inom frivilligrörelserna.

Långt mindre kännedom har allmänheten. Vid en SIFO-undersökning som SRK genomförde i november 1979 var 66% av de tillfrågade ovetande om SRKs sociala arbete i Sverige.

Är det rumsrent att samarbeta med SRK?

Den provocerande frågan ställdes vid en konferens om socialtjänstlagen. I den nyväckta diskussionen om frivilligrörelsernas möjligheter finns också en viss tendens till värdering av olika frivilligorganisationer. Alltifrån "rätta", "justa" samarbetspartners till organisationer av välgörenhetskaraktär. Ibland dras fortfarande Röda korset med en välgörenhetsstämpel, som många gånger kan bidra till att man varken vill eller bryr sig om att se efter vad som faktiskt uträttas, vilka mål organisationen strävar efter och vilka metoder man vill använda för att

nå dithän. En viktig förutsättning för det utökade samarbetet med kommuner och frivilligrörelser som omnämnes i socialtjänstlagens olika paragrafer är en ökad kunskap om de olika organisationernas program och innehåll.

Blunda och tänk!

Experter och representanter från olika myndigheter, organisationer och fackföreningar kan visserligen länge och väl diskutera för- och nackdelar med frivilliga insatser. Men hur ofta frågar vi dem det verkligen gäller, dvs mottagaren? Vad tycker de? Svar i form av svenska forskningsrapporter kan vi ännu inte få. Men vi kan blunda och tänka oss själva in i rollen som flykting, som patient på ett mentalsjukhus eller långvård, som intagen på fängelse eller häkte.

REFERENSER

Socialtjänstlagen
Betänkande till ny socialtjänstlag
Svenska röda korset 1865–1965. De första 100 åren,
S Söderberg
SRKs principprogram
SRKs sociala principprogram

Faktaruta:

Svenska röda korset arbetar sedan 1965 under mottot "Bryt isoleringen" i sitt sociala engagemang. Verksamheten omfattar olika grupper i samhället – äldre, fysiskt, psykiskt och socialt handikappade, fångar, häktade, invandrare, flyktingar. Över 10 000 frivilliga medlemmar engagerar sig i regelbunden besöksverksamhet i enskilda hem och på institutioner, i telefonjouren "jourhavande medmänniska" på 8 platser, "öppet hus" på många platser.

Organisationens arbete med missbruksfrågor omfattar i första hand ett opinionsbildande arbe-

te. Tillsammans med Rfhl respektive RNS ansvarar organisationen också för två behandlingshem enligt Hasselapedagogiken – Valstad och Lilla Forssa. Under benämningen "äldre som biståndsarbetare" är många långvårdspatienter och andra engagerade i sömnadsprogram – att sy barn- och babykläder till katastrofährjade länder. En rad olika grannskapsprojekt drivs på försök.

Dagisfadderverksamheten – pensionärer som faddrar på dagis är under stark utveckling.